

Եկայ որ Կարսի մի քանի տարի
մը, Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի

Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի
Կարսի մի քանի տարի

Կարսի մի քանի տարի

Կարսի մի քանի տարի

Կարսի մի քանի տարի

1905 տարին էր. զարնուած շնորհ-
ներէն Արփիարի Հոգիւտիքներուն՝ հրատա-
րակուած Շիրակ թերթին մէջ, Բազմա-
վէպի նոյն տարուան մայիսի թիւին մէջ
յօդուած մը կը նուիրէի հեղինակին:

Թերեւս զարնուէն շունչ մ'անցեր էր
այն տողերուն մէջ. լսեցի միայն որ Ար-
փիար այն ընթերցումէն յուզուած էր ու
քիչ օր վերջ այս վեհանձն նամակը կ'ըն-
դունէի մեծ գրողէն ու լրագրողէն: Ես այն
ատեն դեռ նորընծայ մըն էի գրականու-
թեան մէջ, իրաւունքն ունիմ ուրեմն հի-
մայ կարծեմ թէ քաջատրուութեամբ՝ ինչ-

պէս մանուկները նոյն և ծերերը քիչ րէ
շատ կը շփացեն, արդարութիւն ըրած էր,
աւելի քան իրեն՝ ինծի:

Ինչ որ զիս սակայն դեռ կը շահագոր-
դէ նամակին մէջ, յանձնարարուած յար-
գանքն է զոր կը տածէ Լէօի հանդէպ:
Ասիկայ ճշմարիտ ու անկեղծ հօր մըն է.
ուղղակի սիրտը կ'երթայ, և հաճոյք մը,
հրապոյր մըն է լսել այս ձայնին: Ար-
փիարի մը սիրտն է որ կ'երթայ Լէօի.
զոգոր զգացման կտակ: Կը հրամայէ ու
պատկառանք կ'ազդէ ինչպէս զերեզմանի
վերտառութիւն մը:

Ու Լէօն, այս Լէօն, պիտի ըլլայ իբր սփինքս մը մեծ մատենագրին՝ հսկելով եւ գերբը Արփիարի գերեզմանին:

Ա

Գործն ու Մարդը. — Լէօի հետ:

Գործը մարդն է: Ես կը տարակուսիմ հիմայ ինչն է որ անհատի մը մէջ կը դատուի. կը հիւրընկալուի կամ կը վանուի, կը տիրէ կամ կ'իյնայ:

Կարծեմ որ մարդուս մէջ բաժնուած բան չկայ: Միտքը միայն չէ՝ որ զգացումներ կ'արթնցնէ, հոգին միայն չէ որ կը յայտնուի: Մարդս ինքնին է անձնովին, իր աչքերովը, զուգուովը, հասակին մեծութեամբը, ամբողջութեամբը, որ կը կ'երեւնայ կը յառաջէ, ու մեր դիմացը կը կանգնի:

Ինչ պիտի ըլլայ անմիջական տպաւորութիւնը զոր պիտի թողու մեր վրայ ինչպէս քոտաքի մը ապակիին: Ահաւասիկ անձը՝ զոր պիտի տանինք մեզի հետ, զոր պիտի դիտենք ու դատենք:

Գործին մէջ մարդն է ուրեմն զոր կ'ընդգրկենք, կը դատենք ու կը սիրենք կամ կը դատապարտենք: Երբ մարդու մը վրայ կը լսենք, երբ հեղինակ մը կը կարդանք, իր գործին և գրուածին չէ՝ որ զինք կը դատենք: Իսկոյն մեր դիմաց անձ մը կը կերպարանուի դէմքով մը, հանգերձարութեամբ մը, շարժումներով ու կենդանութեամբ: Եւ մեր առջեւ կը կանգնուի ստուերի մը պէս յարկութիւն առած, կանչուած կամ յայտնուած: Եւ այս մեր մէջ կազմուած մարդուն է որ կ'երթայ մեր զգացման տեսակը, համակրութիւն, հակակրութիւն, տարտամ տրամադրութիւն մը:

Պէտք է միայն կարողութիւնը, տեսնելու վարժութիւնը ունենալ: Ստեպ ամբողջ չենք տեսներ ու կը խաբուինք: Անձեր կան որ անմիջապէս կը հաղորդուին ու կը կարծենք ամէն բան անոնց մէջ տեսած

ըլլալ: Ուրիշներ, ընդհակառակն, կը յայտնուին՝ և անոնց դիմաց կը կենանք՝ իբր թէ մարդը փնտռելու համար:

Գործը մարդն է. բայց գործը կղզիացեալ վայրկենի մը արդիւնքը չէ՝ կեանքի մէկ որոշ վայրկենի արտայայտութիւնն է: Քննադատութիւնը ճիշդ ըլլալու համար պէտք է ճանչնալ անձը, իր կեանքը, մանաւանդ որոշ վայրկեանները: Լսել իր պատմութիւնը, հասկնալ կապակցութիւնները իր անցքերուն մէջ, — ապրիլ իր կեանքովն ու զգացումներովը: Ճանչնալ ինչ որ իր գործին կը հասկցուի և ինչ որ ինք մեզմէ կը ծածկէ: Չայն ճանչնալ ինչպէս մեր ձեռքով կոտորուած հայելի մը:

Այն ատեն իր գործերուն մէջ պիտի գտնենք զինք այն բոլորին ուր նա կը կրէր. ուր կու տար իր ստեղծած դէմքերուն այն ինչ գոյնը, ձեւը, շարժումն ու լեզուն, ուր՝ այսպէս ըսելու համար, իր հոգին կը կաղապարէր ու կը բազմապատկէր:

Եւ այս պիտի ըլլայ մարդը: Մտաւորապարը սակայն, կազմուած մեր մէջ, միշտ պիտի մնայ հոն, իբր տամկանկար մը եղծուած, տեղանած ու մթարուած, բայց երբէն ջնջուած: Ու հեղինակ մը դատած միջոց մենք միշտ այս պատկերը մեր դիմացը պիտի ունենանք: Մարդս երբէք պիտի չհասկնայ ուրիշ մարդ մը, ինչպէս որ է, իր ամբողջութեանը մէջ, ու այն ատեն աւելի պիտի վստահի պատկերին որ իր մէջը նկարուած է:

Քննադատութիւնը իր ամենէն աւելի ճշմարիտ գիծերուն մէջ, այնքան իրին մէջն է որքան անձին: Իր տիրող և մեծ գիծին մէջ միշտ անձն է:

Լէօի ես առաջին անգամ վենետիկ հանդիպեցայ, Ս. Մարկոսի հրապարակին վրայ: Իրեն կ'ընկերէր Կովկասի ուսանող մը, զուարթ և գոհ ինքզինք մէկտեղ գտնելուն վրայ մեծ մատենագրին հետ: Ուսանողը իր վարմունքին մէջ Լէօի հետ, իբր սիրուած տղայ մը կ'երեւէր՝ իր բարձր

ու բարի տիրոջը հետ։ Ու պատկերը՝ զոր
լէօն կը տանիմ մտքիս մէջ, հոն էր ա-
ռաջին անգամ որ նկարուեցաւ։

Տոժերու պալատին կամարակապներուն
անկիւն մը, շրջանակուած՝ երկու մար-
մարեայ սիւներու մէջտեղ, խոյակները
ծաղկազարդ ու մանրաքանդակ դրուագ-
ներով զարդարուած։ Հոս դիտեցի ես
լէօն, երբ իր լրջածեւ գլխարկը մէկդի
ընելով, կը սրբէր իր արեւէն քրտնաթոր
ճակատը և չեմ գիտեր որ փոշիէն իր
ծաղկած դէմքը։

Բարութեան, անկեղծութեան դէմք մըն
էր, խոհունութեան մը ազնուականութեան
փայլովը զուարթացած, Հաճելի և հաճող
ժպիտն ունէր, որ՝ այսպէս ըսելու համար,
կը տարածուէր իր ամբողջ անձին վրայ։

Յետոյ, Աղբիականի ծովափին վրայ,
Սանթ — էլիզապէթայի ծառուղոյն մէջ,
ուշադրութիւնս գրաւեց իր քալուածքը,
որ քաջ կը համընթանար շրջակայ կա-
նաչազարդ պանդոկապատներուն ու ա-
լիքներու անաղմուկ թուլնալուն հետ։
Թիկնաւէտ հասակը քիչ մը քրտնազա-
նի մը վրայ կամ աշխատութեան մը բե-
ռին տակ։ Կազդուրուելու ճամբորդութեան
մըն էր որ ելած էր լէօ, և իրաւցնէ բո-
լորն ալ իր մէջ աշխատածի, յոգնածի
երևոյթն ունէր, ձեռքերը, կուրծքը գլու-
խը և ականոցներուն տակ վատացած իր
բարի աչքերը։ Լէօ սքեան էր ու խոր-
հած, գրած, նա բազմավաստակ մըն էր։
Ասոր համար ալ թերեւս իր քալուածքը
ինծի երեքսալ քիչ մը կեցող, ունէր սա-
կայն մեծփայելչութիւն մը, վեհափառու-
թեան մը գիտակցութիւնը։

Ու Աղբիականի ծովափին վրայ, ուր,
Պայրըն ձիավարած էր ու Շաղորբիան
երազած, վերջալոյսի ճառագայթներուն
մէջ, հասակագեղ, յեցած իր գաւազանին
վրայ, որ իր զրջի ձեռքին մէջ նեցուկ
մը ու զարդ մըն էր միանգամայն, լէօ
ինծի համարտութիւններին առաւ անգլիա-
ցի փեթիլիէն մը, կլատսդոնի մը, օրինակի
համար, որ խորհրդարանի ազնուական

կոնէ մը վերջ, քաջութեամբ տարուած
ի նպաստ հալածեալ ժողովուրդի մը, կը
քաջուէր հովանաւոր տեղ մը իր հանգիստն
առնելու ու պատրաստուելու նոր կոնէն-
րու։

Ինծի համար լէօ այլ եւս նկարուած
էր. լէօն էր զոր մէջս ունէի, զոր ունէի
իւր գործին մէջ, այն պահուն միայն ա-
ւելի յայտնուէր էր և աւելի իր շրջանակի
մէջն էր։ Վրան աւելի լոյս և աւելի զոյն
կար։

Ինչ կ'ընէ նա հիմայ. ինչ կերպա-
րանքի տակ պիտի յայտնուի նա մամու-
լին մէջ, Պիտի զայ յերևան իբր հեղի-
նակը մեծ պատմութեան մը, մեծ վէպի
մը կամ զրական քննադատութեան մը։
Թերեւս նա հիմայ իր հանգիստը կ'ընէ, և
բոլոր իրաւունքներն ունի այս դադարին։
Նա արդէն ամբողջ պատմութիւն մ'ունի,
ամբողջ կեանք մը և այնքան անցեալին
մէջ կրնայ ապրիլ, որքան ներկային։ Նա
հեղինակութիւն մըն է և կրնայ ուսումնա-
սիրուիլ։

Հ. Ն. ԱՆԳՐԻԿԵԱՆ

Շաքայարեղի

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ԼԵԶՈՒ

Այս նիւթին վրայ գրած նախորդ յօ-
դուածին մէջ (Բազմ. 1910, էջ 435) յետ
բացատրելու Լուպերանոյի դրութիւնն, ա-
նոր առաւելութիւններն ու պակասութիւն-
ներն՝ համաշխարհական լեզու մ'ըլլալու
համար, կը խոստանայի յաջորդ գրու-
թեամբ պատասխանել Լուպերանոյի կու-
սակիցներէն ինծի ուղղուած հետեւեալ հար-
ցերուն.

1. Ճանչնալով և խոստովանելով հան-
գեքն Լուպերանոյի համաշխարհական լե-
զու ըլլալու յարմարութիւններն և անոր
ունեցած ձիրքերը, միթէ օգտակար չ'ես
համարի որ նոյնը միջազգային լեզու մը
դառնայ.